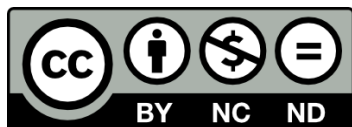

Αισθητική και Πολιτική

7η ενότητα: Ο Georg Lukacs και η διαμάχη του με τον Bertol Brecht

Γιώργος Ζωγραφίδης – Εισήγηση: Ελευθερία Ρότσια-Δήμου
Τμήμα Φιλοσοφίας και Παιδαγωγικής

Άδειες Χρήσης

- Το παρόν εκπαιδευτικό υλικό υπόκειται σε άδειες χρήσης Creative Commons.
- Για εκπαιδευτικό υλικό, όπως εικόνες, που υπόκειται σε άλλου τύπου άδειας χρήσης, η άδεια χρήσης αναφέρεται ρητώς.

Χρηματοδότηση

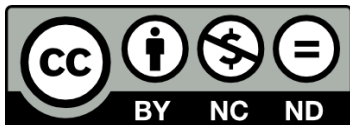
- Το παρόν εκπαιδευτικό υλικό έχει αναπτυχθεί στα πλαίσια του εκπαιδευτικού έργου του διδάσκοντα.
- Το έργο «Ανοικτά Ακαδημαϊκά Μαθήματα στο Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης» έχει χρηματοδοτήσει μόνο την αναδιαμόρφωση του εκπαιδευτικού υλικού.
- Το έργο υλοποιείται στο πλαίσιο του Επιχειρησιακού Προγράμματος «Εκπαίδευση και Δια Βίου Μάθηση» και συγχρηματοδοτείται από την Ευρωπαϊκή Ένωση (Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο) και από εθνικούς πόρους.

Η Ιδεολογία του Αισθητικού του Terry Eagleton

Από την Αισθητική ως «λόγο του σώματος»
ως τη μετανεωτερικότητα

Ευρωπαϊκή Ένωση
Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο

ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ
ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΚΑΙ ΔΙΑ ΒΙΟΥ ΜΑΘΗΣΗ
επένδυση στην κοινωνία της γνώσης

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ
ΕΙΔΙΚΗ ΥΠΗΡΕΣΙΑ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ

Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης

ΕΣΠΑ
2007-2013
πρόγραμμα για την ανάπτυξη
ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ

Περιεχόμενα ενότητας 1

1. Εισαγωγή
2. Η θέση του Lukacs για την τέχνη και τον σοσιαλιστικό ρεαλισμό
3. Η θεωρητική διαμάχη μεταξύ Lukacs και Brecht
4. Συμπεράσματα
5. Βιβλιογραφία

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΕΙΟ
ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ
ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ

1. Εισαγωγή

Εισαγωγή 1

- Πριν καταπιαστούμε με οποιαδήποτε διαφωνία ή συμφωνία που σημειώνεται σε κάποιο φιλοσοφικό πεδίο, όπως αυτό της αισθητικής, είναι απαραίτητο να καθορίσουμε τη θέση που κατέχει η ανθρώπινη στάση μέσα στο σύνολο της ανθρώπινης δραστηριότητας, μέσα στις ανθρώπινες αντιδράσεις απέναντι στον εξωτερικό κόσμο που, τελικά, είναι αυτός που στήνει την πραγματικότητα. Οι άνθρωποι, ζουν μέσα σε μια πραγματικότητα με την οποία βρίσκονται σε αμοιβαία σχέση, βρίσκονται σε μόνιμη σύγκριση με άλλους τύπους αντιδράσεων που εκτίθενται σε αυτό το πλαίσιο του εξωτερικού κόσμου.

Εισαγωγή 2

- Η σύνδεση της πολιτικής και της αισθητικής, σε οποιαδήποτε μορφή της, και η σχέση των δύο εννοιών, είναι ένα πρόβλημα που απασχόλησε τους μεγάλους θεωρητικούς της φιλοσοφίας. Συγκεκριμένα ο τρόπος με τον οποίο συνδέεται η τέχνη και η πολιτική, από τους επιγόνους του μαρξισμού, είναι αυτός που θα μας απασχολήσει. Ο ίδιος ο Lukacs, καθώς μας εισάγει στην Αισθητική του, υποστηρίζει πως «η ουσία του αισθητικού φαινομένου μπορεί να κατανοηθεί, μονάχα, έστω και κατά προσέγγιση, από την αδιάκοπη σύγκριση με άλλους τύπους αντιδράσεων».

Εισαγωγή 3

- Αυτό είναι και το εξαιρετικά ενδιαφέρον, στους κόλπους του Δυτικού Μαρξισμού, η σύνδεση αρχικά των αισθητικών και πολιτικών αποτελεσμάτων και αφετέρου η σύγκριση τους μέσα στο κοινωνικό πλαίσιο. Η Ουγγαρέζα καθηγήτρια Άντσελ Εύα αναφερόμενη στην άποψη του Lukacs για την τέχνη γράφει : «η τέχνη δίνει έμφαση στο ποιοτικό στοιχείο κάθε ανθρώπινης στάσης. Εκφράζει ή την εξέγερση του ατόμου κατά της εποχής του ή τη μοναξιά του μέσα σε αυτή. Επομένως, το αισθητικό δεν μπορεί να απομονωθεί από το κοινωνικό, από την κοινωνική ζωή».

Εισαγωγή 4

- Οι Marx και Engels δεν είχαν επεξεργαστεί μια σαφή πρόταση για την αισθητική. Η θεμελιώδης αρχή που βρίσκεται στον διαλεκτικό υλισμό είναι ότι η τέχνη, όπως και η θρησκεία και η δικαιοσύνη, ανήκουν στο εποικοδόμημα που καθορίζεται άμεσα από τη βάση, δηλαδή το οικονομικό σύστημα. Υπάρχει αιτιακή σχέση ανάμεσα στην τέχνη και στις κοινωνικό-οικονομικές συνθήκες². Με όρους πολιτικούς η ίδια η μαρξιστική παράδοση καθιστά σαφή την αμφίδρομη σχέση τέχνης και πολιτικής, ο σύνδεσμος των δυο εννοιών είναι εφικτός και το πλαίσιο σύνδεσης των δυο εννοιών καθίσταται γόνιμο. Όπως ειπώθηκε νωρίτερα, οι Marx και Engels, δεν είχαν επεξεργαστεί μια θέση για την αισθητική γι' αυτό και θα ασχοληθούμε με την μαρξιστική αισθητική ιδωμένη μέσα από τα γραπτά των επιγόνων της, και θα εξετάσουμε τα γραπτά αυτά που παρουσιάζουν ποικίλες διαφορές μεταξύ τους.

Εισαγωγή 5

- Πάνω στα ζητήματα τέχνης και πολιτικής, όμως, στοχάστηκαν και διάφοροι θεωρητικοί και καλλιτέχνες στα πλαίσια του ανεξάρτητου μαρξισμού και υποστήριξαν ενδιαφέρουσες μα διαφορετικές θέσεις. Πάντα όμως ο σύνδεσμος των εννοιών που μας απασχολούν παραμένει υπαρκτός. Όσο διαφορετικές και αν είναι οι θέσεις των θεωρητικών στοχαστών καμία δεν απορρίπτει την λειτουργική σύνδεση τέχνης και πολιτικής, πολιτικής και τέχνης.

Εισαγωγή 6

- Στην ενότητα αυτή ασχολούμαστε με την έκταση των παραπάνω ζητημάτων στο ιστορικό και θεωρητικό πλαίσιο του Δυτικού Μαρξισμού και κυρίως με τις θέσεις του Georg Lukacs για την αισθητική και τη διαμάχη του με τον Bertolt Brecht πάνω σε ζητήματα αισθητικής και πολιτικής. Σκοπός μας είναι να ερευνήσουμε αν η διαμάχη αυτή ήταν πραγματικά γόνιμη για την εξέλιξη της αισθητικής θεωρίας και αν τελικά οι δυο αυτοί θεωρητικοί είχαν ένα κοινό πλαίσιο αναφοράς. Αρχικά αναφερόμαστε στη σχέση της πολιτικής και της τέχνης. Στη συνέχεια διασαφηνίζουμε έννοιες όπως αυτή του ρεαλισμού και τις θέσεις που διατυπώθηκαν για το ρεύμα αυτό. Το πλαίσιο ανάπτυξης των θέσεων των θεωρητικών της αισθητικής παραμένει το ιστορικό. Κοινωνικό - πολιτικές συγκυρίες στήνουν το ιστορικό πλαίσιο, το οποίο φιλοξένησε όλες τις συζητήσεις.

Εισαγωγή 7

- Αν και δείξαμε πως η σύνδεση μεταξύ αισθητικής και πολιτικής είναι γόνιμη, όπως τουλάχιστον υποστηρίζουν και οι επίγονοι του μαρξισμού, προκύπτουν διάφορα προβλήματα που αφορούν την σύνδεση των εννοιών ως τέτοια.
- Για να γίνει κατανοητή μια νέα αισθητική θεωρία θα ανατρέξουμε σε ιστορικό-κοινωνικές συγκυρίες που έθεσαν τις βάσεις για όλο το φάσμα των κοινωνικών αλλαγών. Έτσι, με την ανάπτυξη της βιομηχανίας δημιουργήθηκε μια νέα τάξη, αυτή των εργατών της οποίας ο ρόλος στην παραγωγή ήταν καθαρά μηχανιστικός. Διαμορφώθηκε ένα κοινωνικό δίπολο. Δημιουργήθηκε το προλεταριάτο που δεν άργησε να συνειδητοποιήσει την κοινωνική θέση του και από την άλλη υπήρχε το κεφάλαιο.

Εισαγωγή 8

- Οι δυο αυτές πλευρές της κοινωνικής πραγματικότητας μελετήθηκαν από τους Marx και Engels, οι οποίοι άνοιξαν τον δρόμο που οδηγεί στην πρακτική εφαρμογή της εξάλειψης των κοινωνικών αντιθέσεων. Αυτός ο κοινωνικός συσχετισμός είχε ως φυσιολογικό αποτέλεσμα την Οκτωβριανή Επανάσταση και το πέρασμα της εξουσίας στα σοβιέτ. Μετά την Οκτωβριανή Επανάσταση γεννήθηκε μια νέα κατάσταση πραγμάτων. Η εισαγωγή, δηλαδή, μιας σοσιαλιστικής οικονομικής δομής δημιούργησε μια νέα κατάσταση, σε ένα πλήθος τομέων της κοινωνικής πραγματικότητας όπως και στο χώρο της μαρξιστικής λογοτεχνικής κριτικής. Οι Σοβιετικοί ηγέτες πίστευαν πως αυτή η νέα οικονομική βάση θα έφερνε και έναν καινούριο πολιτισμό, όμως δεν υπήρχαν κοινές προτάσεις μεταξύ των ηγετών. Το πρόβλημα λύθηκε, με την αναγόρευση του σοσιαλιστικού ρεαλισμού ως εκείνο το επίσημο αισθητικό είδος της νέας αυτής κατάστασης πραγμάτων.

Εισαγωγή 9

- Το πρόβλημα της επιτακτικής ανάγκης μιας κοινής αισθητικής, βρήκε λύση στον σοσιαλιστικό ρεαλισμό. Ο σοσιαλιστικός ρεαλισμός αναγορεύθηκε σε επίσημη μαρξιστική-λενινιστική αισθητική και απαιτούσε από τον καλλιτέχνη πιστή αναπαράσταση της πραγματικότητας και συμβολή στον ιδεολογικό μετασχηματισμό της κοινωνίας³. Το πρόβλημα λύθηκε, όμως, κατά τη γνώμη μου, ο σοσιαλιστικός ρεαλισμός ήταν μεν το αποτέλεσμα μακροχρόνιων διαβουλεύσεων που αφορούν το επίσημο ρεύμα της σοβιετικής τέχνης, αλλά ήταν περισσότερο ένας συμβιβασμός μεταξύ των Σοβιετικών ηγετών. Ήταν η επισημοποίηση ενός ρεύματος που είχε ήδη εγκαθιδρυθεί. Τα δώδεκα χρόνια που το κόμμα προσπαθούσε να καταλήξει στο λογοτεχνικό ρεύμα που θα το εκπροσώπευε όλοι συνέχιζαν να διαβάζουν την παλαιότερη, παραδοσιακή λογοτεχνία, πράγμα που εκφράζει την άποψη του Marx ότι δηλαδή οι άνθρωποι που δεν καταλαβαίνουν τη σημασία της κλασικής τέχνης για το προλεταριάτο είναι «ανίατοι ηλίθιοι».

Εισαγωγή 10

- Η Ακαδημία Επιστημών της ΕΣΣΔ με την συμμετοχή του Ινστιτούτου Φιλοσοφίας και του Ινστιτούτου Ιστορίας των Τεχνών εξέδωσαν μια Αισθητική, Μαρξιστική – Λενινιστική. Σε αυτούς τους τόμους διατείνονται πως η επιλογή του ρεαλισμού ως επίσημου αισθητικού ρεύματος στην τέχνη, ήταν απόλυτα σκόπιμη. Διατείνονται πως ο νέος πολιτισμός που αναδυόταν, στις αρχές κιάλας του 20ου αιώνα, δημιούργησε τις κατάλληλες προϋποθέσεις για να ορθώσουν το ανάστημά τους οι προοδευτικές τάσεις που αντλούσαν την έμπνευσή τους από τις κοινωνικές δυνάμεις. Τα πρώτα χρόνια του αιώνα αναδεικνύουν εξαίρετους ρεαλιστές που συνεχίζουν όλα όσα κληροδότησε η κλασική ρεαλιστική τέχνη τον περασμένο αιώνα αλλά παράλληλα εμπλουτίζουν την παγκόσμια ιστορία του ρεαλισμού.

Εισαγωγή 11

- Οι παράγοντες της τέχνης απαντούν στην έκκληση του Κομμουνιστικού Κόμματος και προσπαθούν να συνδεθούν με το λαό. Στην προσπάθεια ανοικοδόμησης της πρώτης σοσιαλιστικής κοινωνίας εκδηλώνεται και η επίσημη γραμμή της σοβιετικής τέχνης και αυτή μετά από διαμάχες και ταλαντεύσεις οδεύει προς τον σοσιαλιστικό ρεαλισμό.
- Για τους λόγους που ανέφερα παραπάνω η Σοβιετική Ένωση και κατ' επέκταση και ο ίδιος ο Lukacs υποστήριζαν θερμά την πολιτιστική συνέχεια, δηλαδή τον σοσιαλιστικό ρεαλισμό, ενώ κάθε τι διαφορετικό θεωρούνταν αναρχία. Η στάση που κράτησε ο Ούγγρος φιλόσοφος είναι κοινή με πολλούς διανοούμενους αυτής της εποχής και οφείλεται στο γεγονός ότι ήταν πια αποδεκτή άποψη από όλους ότι ο σοσιαλισμός οικοδομούνταν στη Σοβιετική Ένωση.

Εισαγωγή 12

- Φιλόσοφος, πολιτικός στοχαστής και θεωρητικός της λογοτεχνίας ο Lukacs γεννήθηκε στη Βουδαπέστη το 1885 και πέθανε το 1971. Θεωρείται από τους θεμελιωτές της μαρξιστικής αισθητικής. Το έργο του χωρίζεται, συμβολικά, σε πρώιμο και ύστερο καθώς η διαχωριστική ημερομηνία είναι το 1918, όποτε και προσχωρεί στο ουγγρικό κομμουνιστικό κόμμα. Είναι περισσότερο γνωστός για τα γραπτά προ του Β' Παγκόσμιου Πολέμου στη λογοτεχνική θεωρία, την μαρξιστική φιλοσοφία και την αισθητική. Ο Lukacs διαμόρφωσε μια αισθητική θεωρία που βρισκόταν μόνιμα σε επικίνδυνη ισορροπία και για αυτό ευθύνονται οι ιδιομορφίες της πορείας των γραπτών του κειμένων. Παρατηρούνται θεωρητικές παλινδρομήσεις σε όλη την πορεία του έργου του από το πρώιμο στο ύστερο καθώς και σκέψεις του ύστερου διαφαίνονται στο πρώιμο έργο του.

Εισαγωγή 13

- Στοιχεία του πρώιμου έργου του παραμένουν μέχρι και την δεκαετία του 1940 και αυτή είναι περίπου και η περίοδος που θα μας απασχολήσει. Ο Ούγγρος φιλόσοφος, κατά το παράδειγμα του Μαρξ, αποσκοπεί στο να κατανοήσει την αστική κοινωνία και την ιστορία της ως προϊόν της ανθρώπινης δραστηριότητας, μια δραστηριότητα που ακόμη δεν έχει συνείδηση και κατ' επέκταση στερείται βούλησης. Η θέση του, στηρίζεται στην κατανόηση της ανθρώπινης δραστηριότητας και παράλληλα της καπιταλιστικής κοινωνίας ως αλλοτριωμένη ολότητα.

Εισαγωγή 14

- Το φάσμα των δοκιμίων του είναι μεγάλο και θα ήταν περιττό να ασχοληθούμε με το σύνολο του έργου του. Στην παρούσα εργασία θα ασχοληθούμε με την περίοδο 1930 – 1956. Το 1933, έπειτα από μια σύντομη επίσκεψη στη Μόσχα, μετανάστευσε στη Σοβιετική Ένωση, όπου ξεκίνησε τις αναζητήσεις του για μια μαρξιστική αισθητική. Στα χρόνια αυτά εγκαινιάζεται η λεγόμενη ορθόδοξη περίοδος του Lukacs, που διαρκεί από τις αρχές της δεκαετίας του 1930 ως το 1956 (επέστρεψε στη Βουδαπέστη μόνο το 1944). Είναι, όμως, σημαντικό να δούμε τον πυρήνα της θεωρίας του Lukacs που διαφαινόταν στα πρώιμα έργα του και που στην συνέχεια πήρε μορφή στα ύστερα έργα του. Ο πυρήνας αυτός αποτελείται από ένα σύνολο εννοιών οι οποίες είναι άρρηκτα συνδεδεμένες μεταξύ τους.

Εισαγωγή 15

- Η έννοια της ολότητας στον Lukacs είναι συνδεδεμένη με αυτή της ζωής (Life) και με αυτή της πραγματοποίησης. Με την έννοια της ολότητας, αναφέρεται σε ένα σύνολο στοιχείων που είναι ουσιαστικά αλληλένδετα μεταξύ τους, με τέτοιο τρόπο, έτσι ώστε η ουσία του κάθε επιμέρους στοιχείου να μην μπορεί να κατανοηθεί χωρίς τη σύνδεσή του με τα υπόλοιπα¹. Life, όπως καταλαβαίνει ο φιλόσοφος, είναι ο εγγενής πλούτος και οι δυνατότητες των εμπειριών και των δράσεων των ανθρώπων και των κοινωνιών, και όχι απλά το χρονικό ξεδίπλωμα της εμπειρικής ζωής. Τόσο η ατομική όσο και η κοινωνική ζωή είναι κατ' αρχήν ικανή να σχηματίζει ένα ολοκληρωμένο σύνολο. Η ζωή μπορεί να έχει ουσιαστική μορφή μόνο αν οι βασικές ιδιότητες των στοιχείων του συνόλου, γίνονται κατανοητές μόνο σε σχέση με τα άλλα στοιχεία της ζωής. Αυτή η θέση για τον Lukacs δεν είναι απλός περιορισμός. Πρόκειται δηλαδή για εκείνη την αντίληψη που πρεσβεύει ότι η ανθρώπινη δραστηριότητα και κοινωνίες αποτελούν ένα ενιαίο και συνεντικό σύνολο.

Εισαγωγή 16

- Η τρίτη βασική έννοια στο έργο του φιλοσόφου είναι αυτή της πραγματοποίησης. Η πραγματοποίηση πρέπει να θεωρηθεί ως ο ιδιαίτερος μηχανισμός διαμόρφωσης και ταυτόχρονης απόκρυψης των κοινωνικών σχέσεων παραγωγής εντός οιονεί αντικειμενικών μορφών, οι οποίες μάλιστα χαρακτηρίζονται από μια ιδιαίτερη δυναμική επέκτασης, αντιπροσωπεύοντας έτσι τη δυναμική του κεφαλαίου και φανερώνοντας την ιδιαιτερότητα των νεωτερικών καπιταλιστικών κοινωνιών. Στο δοκίμιο του για την πραγματοποίηση ο Lukacs θέτει το βασικό του επιχείρημα ως προέκταση της ανάλυσης του Marx για τον φετιχισμό του εμπορεύματος. Η πραγματοποίηση, συνεπάγεται με τον κατακερματισμό της ανθρώπινης εμπειρίας γιατί είναι μια εξελικτική διαδικασία που επηρεάζει αρνητικά όλες τις διαστάσεις των κοινωνικών σχέσεων. Επηρεάζει τα κοινωνικά χαρακτηριστικά των αντικειμένων, τις σχέσεις μεταξύ των προσώπων, τις σχέσεις τους με τον εαυτό τους και τις σχέσεις των επιμέρους ατόμων με το σύνολο της κοινωνίας. Η εξέλιξη αυτή απομονώνει τα άτομα και εμποδίζει την κατανόηση της ολότητας.

2. Η θέση του Lukacs για την τέχνη και τον σοσιαλιστικό ρεαλισμό

Η θέση του Lukacs για την τέχνη και τον σοσιαλιστικό ρεαλισμό 1

- Ενώ ο Lukacs, κάνει τις οντολογικές δεσμεύσεις του ρητές μόνο προς το τέλος της ζωής του, θα καταστεί εμφανής μια ανάπτυξη της αισθητικής θεωρίας του από τη δεκαετία του 1930. Πιστός στον ορθόδοξο μαρξισμό, τις υλιστικές εγκαταστάσεις της οντολογίας του, και στην απόρριψη της επιστημολογίας στο Ιστορία και Ταξική Συνείδηση, διατυπώνει την άποψή του για την τέχνη, τον ρεαλισμό και άλλες αισθητικές τάσεις (όπως αυτή του εξπρεσιονισμού) σε ένα σύνολο άρθρων. Κατά την περίοδο αυτή, τα πιο σημαντικά του έργα είναι οι μελέτες του για το ρεαλισμό του 19ου αιώνα, καθώς και τα δοκίμιά του σχετικά με τη σύγχρονη σοβιετική λογοτεχνία και το σοσιαλιστικό ρεαλισμό.

Η θέση του Lukacs για την τέχνη και τον σοσιαλιστικό ρεαλισμό 2

- Στα άρθρα αυτά, που σήμερα τιτλοφορούνται ως «Δοκίμια για τον Ρεαλισμό» βασίστηκε η κριτική που άσκησε ο Brecht. Δημοσιευμένα αρχικά περί την δεκαετία του 1930 αυτά τα δοκίμια για τον ρεαλισμό, τον εξπρεσιονισμό και τον μοντερνισμό στη λογοτεχνία παρουσιάζουν την θέση του Lukacs ως προς την αντιπαράθεση των μαρξιστών συγγραφέων και κριτικών που σήμερα είναι γνωστή ως «Η Διαμάχη των Lukacs και Brecht». Περιλαμβάνονται, επίσης, και οι επιστολές, μεταξύ του Lukacs και της γερμανίδας μυθιστοριογράφου Anna Seghers, στις οποίες συζητούν για τον ρεαλισμό, την ευρωπαϊκή λογοτεχνική κληρονομιά και της θέσης που κατέχει ο καλλιτέχνης στην καπιταλιστική κουλτούρα.

Η θέση του Lukacs για την τέχνη και τον σοσιαλιστικό ρεαλισμό 3

- Τα στοιχεία που χαρακτηρίζουν τα άρθρα αυτά είναι η συνέπεια της επιχειρηματολογίας και η ομοιογένεια. Τα άρθρα του εκφράζουν μια διαίσθηση που διατηρείται στο έργο του φιλοσόφου από την αρχή έως το τέλος: Τον πόθο του για την υπέρβαση της έντασης μεταξύ της ανθρώπινης ζωής και των αντικειμενικών μορφών που συστήνουν την μοντέρνα κοινωνία. Στα δοκίμια αυτά ο Lukacs μας υπενθυμίζει κάποιους από τους βασικούς άξονες της σκέψης του, κάποια από τα βασικά αξιώματα. Κυρίως υπενθυμίζει την ανάγκη του να φροντιστεί, από τους συγγραφείς, η απεικόνιση της κοινωνικής ζωής μέσα στην ολότητά της με σκοπό να διαλύσει τον φετιχισμό και την πραγματοποίηση που ευδοκιμούν στον καπιταλισμό.

Η θέση του Lukacs για την τέχνη και τον σοσιαλιστικό ρεαλισμό 4

- Οι έννοιες ολότητα, ζωή και πραγματοποίηση παίζουν καθοριστικό ρόλο για τον στοχασμό του φιλοσόφου πάνω σε θέματα αισθητικής. Με τις έννοιες αυτές ο Lukacs μπορεί και εξηγεί το πλαίσιο μέσα στο οποίο πρέπει να τοποθετούμε την αισθητική. Επιπρόσθετα με τις έννοιες αυτές μπορεί να στοχάζεται και να θέτει ως επίκεντρο της σκέψης του το αισθητικό είδος και να στοχάζεται πάνω στο αισθητικό αποτέλεσμα. Η εξήγηση που δίνει ο Lukacs για την ολότητα και η σύνδεση που κάνει μεταξύ αυτής και της έννοιας της ζωής, μας εισάγει σε ένα φιλοσοφικό πλαίσιο μέσα στο οποίο ο μόνος τρόπος για να στοχαστούμε πάνω στην αισθητική, είναι ιδωμένη μέσα από το πρίσμα του κοινωνικού συνόλου. Θα ήταν χρήσιμο να κάνουμε μια ιστορική αναδρομή για να κατανοήσουμε τις έννοιες αυτές με παραδείγματα που έθεσε ο ίδιος ο φιλόσοφος.

Η θέση του Lukacs για την τέχνη και τον σοσιαλιστικό ρεαλισμό 5

- Κάνοντας μια ιστορική αναδρομή φτάνουμε στο έργο του «Θεωρία του Μυθιστορήματος» το 1916, το έργο αυτό μας επιτρέπει να εισβάλλουμε σε μια πρώτη σπουδή της Αισθητικής του Lukacs παρόλο που είναι ένα πρώιμο και προ-μαρξιστικό έργο του συγγραφέα. Σε αυτό το έργο ο Lukacs γυρίζει προς μια φιλοσοφία της ιστορίας προκειμένου να αποσαφηνιστεί η σχέση μεταξύ των ιστορικών αλλαγών και των αισθητικών ειδών. Κύριος στόχος της συζήτησης που λαμβάνει χώρα σε αυτό το έργο είναι το έπος. Τα έργα τέχνης που ανήκουν σε αυτό το είδος, υποστηρίζει, όπως η ομηρική επική ποίηση και το σύγχρονο μυθιστόρημα πρέπει να εκφράζουν πάντα την αντικειμενική πραγματικότητα της ατομικής και συλλογικής-κοινωνικής ζωής του ανθρώπου όπως είναι.

Η θέση του Lukacs για την τέχνη και τον σοσιαλιστικό ρεαλισμό 6

- Όμως ο Lukacs αναφέρει πως λόγω των διαφορετικών συνθηκών που επικρατούν σε διαφορετικές εποχές, τα αισθητικά είδη αυτά εκφράζουν την αντικειμενική πραγματικότητα σε ριζικά διαφορετικές μορφές. Η ποίηση σε ομηρικούς χρόνους είχε ως σημείο έναρξης έναν κόσμο που αποτελούσε κλειστό σύνολο. Οι άνθρωποι στην αρχαία Ελλάδα είχαν αποδεχτεί το σύνολο της έννοιας μέσα στον κόσμο τους. Η ουσία της ύπαρξης ενυπήρχε μέσα στη ζωή αντί να χρειάζεται να αναζητηθεί σε κάποιο υπερβατικό βασίλειο. Έτσι η ολότητα και η ζωή ενυπήρχαν στην αρχαία Ελλάδα. Η σύγχρονη κοινωνία όμως, όπως παρατηρεί ο φιλόσοφος, έχει κατακερματιστεί. Η αιτία για αυτήν την εξέλιξη είναι η απώλεια της ολότητας μέσα από ιστορικές αλλαγές όπου οι αντικειμενικοί θεσμοί της κοινωνικής ζωής έγιναν συμβατικοί, έγιναν μια καθαρά εξωτερική δεύτερη φύση.

Η θέση του Lukacs για την τέχνη και τον σοσιαλιστικό ρεαλισμό 7

- Ως εκ τούτου καθίσταται σαφές ότι η σύγχρονη έννοια της κοινωνίας μπορεί να βρεθεί μόνο στην εσωτερική ζωή του ατόμου και δεν μπορεί να αναγνωριστεί στον κόσμο. Τα συστατικά στοιχεία που διέπουν την σύγχρονη κοινωνία έχουν αποξενωθεί. Πως λοιπόν μπορεί να πραγματοποιηθεί η αφήγηση του αλλοτριωμένου ατόμου από τον κόσμο; Το μυθιστόρημα είναι το έπος της αστικής τάξης, λέει ο Lukacs. Η αστική τάξη διχασμένη και κατακερματισμένη βρίσκει στο λογοτεχνικό είδος του μυθιστορήματος τη μορφή εκείνη του πνεύματος που μπορεί και είναι η κατάλληλη να επιτρέψει στην ίδια την αστική τάξη να αφηγηθεί την ιστορική της τύχη. Το έργο του αυτό ο Lukacs, το 1938, το αποκήρυξε τη ως «έργο απόλυτα αντιδραστικό, γεμάτο ιδεαλιστικό μυστικισμό, που οι ερμηνείες του για την ιστορική εξέλιξη είναι όλες λανθασμένες».

Η θέση του Lukacs για την τέχνη και τον σοσιαλιστικό ρεαλισμό 8

- Ο Lukacs παρατηρεί πως το πρώιμο έργο του στην αισθητική είναι διαποτισμένο από τον υποκειμενισμό των αστών διανοούμενων – στον κύκλο των οποίων ανήκε. Ανακάλυψε πως το νεανικό του έργο αντανάκλούσε τις απόψεις ενός προνομιούχου ιδεολογικού στρώματος και υπηρετούσε ακόμη τα συμφέροντα της κυρίαρχης τάξης. Ο μαρξισμός όμως, βοήθησε τον Lukacs να φτάσει στην αληθινή φιλολογική κριτική, δηλαδή στην ανάλυση των λογοτεχνικών μορφών και την ανάπτυξή τους με όρους της πραγματικότητας, του περιεχομένου των ιδιαίτερων εποχών και των μεταβολών της κοινωνίας. Στην σκέψη του Lukacs μπορούμε να αναγνωρίσουμε δύο πολύ σημαντικά σημεία αναφοράς. Το πρώτο είναι η έννοια της ολότητας (που αναλύσαμε παραπάνω και η οποία δεν αφορά μόνο την αισθητική θεωρία του) σε μια προσπάθεια προσέγγισης του έργου τέχνης και ο ρεαλισμός μέσα σε αυτό το κλίμα της ολιστικής προσέγγισης.

Η θέση του Lukacs για την τέχνη και τον σοσιαλιστικό ρεαλισμό 9

- Η περίπτωση του Lukacs είναι ενδιαφέρουσα, γιατί το πέρασμα του από τον εγγελιανισμό («Θεωρία του Μυθιστορήματος») στο μαρξισμό («Μελέτες για τον ευρωπαϊκό ρεαλισμό» και «Το Ιστορικό Μυθιστόρημα») δε συνοδεύτηκε από μια βαθιά θεωρητική ρήξη με την ιδεαλιστική αισθητική, παρόλη την ηθελημένη στράτευσή του στη θεωρία της αντανάκλασης και στο σοσιαλιστικό ρεαλισμό.
- Για τον Lukacs ο ρεαλισμός δεν είναι ένα ακόμη καλλιτεχνικό ρεύμα αλλά η βάση που μπορεί να φιλοξενήσει το σύνολο της λογοτεχνίας. Ο όρος (Σοβιετικός) σοσιαλιστικός ρεαλισμός παραπέμπει στο επίσημο αισθητικό ρεύμα της σοβιετικής λογοτεχνίας και της λογοτεχνικής κριτικής. Προτάθηκε πρώτη φορά στο Κογκρέσο Σοβιετικών Συγγραφέων το 1934. Ορίστηκε ως «σοσιαλιστικός ρεαλισμός είναι η βασική μέθοδος της Σοβιετικής λογοτεχνίας και της λογοτεχνικής κριτικής, απαιτεί από τον καλλιτέχνη μια αληθή, ιστορικά ορθή απεικόνιση της πραγματικότητας κατά την διάρκεια της επαναστατικής της εξέλιξης.

Η θέση του Lukacs για την τέχνη και τον σοσιαλιστικό ρεαλισμό 10

- Την ίδια στιγμή αυτή η φιλαλήθεια και η ιστορική ορθότητα της καλλιτεχνικής απεικόνισης της πραγματικότητας πρέπει να συνδυάζεται με το έργο της ιδεολογικής διαμόρφωσης και μόρφωσης της εργατικής τάξης μέσα στο πνεύμα του σοσιαλισμού». 12
- Από τον παραπάνω ορισμό προκύπτει ότι ο Lukacs υποστηρίζει ότι τα πολιτιστικά και πνευματικά φαινόμενα πρέπει πάντα να θεωρούνται αντανakλάσεις της πραγματικότητας ή ακριβείς αναπαραγωγές της. Ο σοσιαλιστικός ρεαλισμός διατυπώθηκε ως μέσο ερμηνείας και αξιολόγησης της τέχνης και ως πρακτικός οδηγός δημιουργίας. Αυτή η πιστή αναπαράσταση της πραγματικότητας αποσκοπούσε στη διατύπωση της θέσης ότι η επιτυχής τέχνη απεικονίζει και δοξάζει την προσπάθεια του προλεταριάτου προς τη σοσιαλιστική πρόοδο.

Η θέση του Luκας για την τέχνη και τον σοσιαλιστικό ρεαλισμό 11

- Ο Γ. Λιμπεντίνσκη στην εισήγησή του «Για το έργο της Πανρωσικής Ένωσης Προλεταριακών Συγγραφέων» έλεγε: «Τι βλέπουμε γύρω μας; Γύρω μας αναπτύσσεται η πολιτιστική επανάσταση, διαμορφώνεται η προσωπικότητα, εμπλουτίζεται η ψυχοσύνθεση και ανεβαίνει το επίπεδο του λαού. Το να προβληθούν όλα αυτά είναι χρέος για κάθε προλεταριακό συγγραφέα. Και όχι να προβληθούν στεγνά, αφηρημένα, παρά να αναβλύζουν από τη σύγκρουση (την αμοιβαία σχέση) ανάμεσα στην προσωπικότητα και τον περίγυρο της. Εδώ μας χρειάζεται συγγραφική κουλτούρα. Πρέπει στους ήρωες που περιγράφουμε, από τα χιλιάδες μεμονωμένα γνωρίσματά τους, να μπορούμε να ξεδιαλέγουμε το πιο βασικό και ταξικά χρήσιμο, και με τη μέθοδο μας, τον προλεταριακό ρεαλισμό να δείχνουμε τη θέση και το ρόλο που παίζει ο μεμονωμένος άνθρωπος στην ομάδα».

Η θέση του Lukacs για την τέχνη και τον σοσιαλιστικό ρεαλισμό 12

- Ακόμη και το όνομα «σοσιαλιστικός ρεαλισμός» καταδεικνύει δύο γνωρίσματα της μεθόδου αυτής. Το πρώτο είναι ο «ρεαλισμός» δηλαδή η τέχνη που προσπαθεί να καθρεφτίσει και να ερμηνεύσει τη ζωή ολόπλευρα με συνέπεια, να απεικονίσει το αληθινό κοινωνικό περιεχόμενο και το δεύτερο ο «σοσιαλιστικός» ρεαλισμός είναι τέχνη με κομμουνιστική κομματικότητα, δηλαδή ουσία της είναι ο συνειδητός και σκόπιμος αγώνας με βάση τα κομμουνιστικά ιδανικά.
- Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζουν οι προσπάθειες του Lukacs να δώσει έμφαση στις ρεαλιστικές πλευρές της λογοτεχνίας του 20ου αιώνα, όπως για παράδειγμα το έργο του Thomas Mann. Ο Lukacs χρησιμοποίησε όλη του την επιρροή για την υποστήριξη μιας πολιτικής που δεν θα διέκοπτε την συνέχεια της λογοτεχνικής περιόδου και το αντίστροφο. Μια λογοτεχνική συνέχεια, δηλαδή, που δεν θα έφερνε εμπόδια στην πολιτική. Υποστήριξε, λοιπόν, μια λογοτεχνική συνέχεια, αυτή της ρεαλιστικής τάσης σε βάρος άλλων τάσεων.

Η θέση του Lukacs για την τέχνη και τον σοσιαλιστικό ρεαλισμό 13

- Απορρίφθηκε ο εξπρεσιονισμός ή ο υπερρεαλισμός και η αφηγηματική πεζογραφία των Kafka, Joyce, Dos Passos κ.ο.κ . Από την άλλη, στη Σοβιετική Ένωση οι Goethe, Balzac, Dickens, Tolstoy και Dostoevsky δεν πέρασαν ποτέ στα απαγορευμένα αναγνώσματα και αυτό συνέβη ως ένα βαθμό χάρη στις προσπάθειες του Lukacs.¹⁵ Αυτός ο ανοιχτός ορισμός του ρεαλισμού της Σοβιετικής Ένωσης, ο οποίος βρίσκει σύμφωνο τον Lukacs, έχει επιτρέψει στον φιλόσοφο να εγκλείει σε αυτό το ευρύ πλαίσιο του συγκεκριμένου αισθητικού είδους ένα μεγάλο αριθμό συγγραφέων. Κάθε φορά ο Lukacs επιστρέφει για να επαναπροσδιορίσει τα όρια του ρεαλισμού του και να προσθέσει στη λίστα του και άλλους συγγραφείς. Πέρα από τις παλινδρομήσεις της σκέψης του Lukacs, ξεχωρίζουν δύο στοιχεία τα οποία και μένουν σταθερά σε όλη τη διάρκεια του έργου του. Το πρώτο είναι ότι θα έπρεπε να κερδηθεί το προοδευτικό κομμάτι της αστικής τάξης, ιδίως στον αγώνα κατά του φασισμού, και δεύτερον ότι θα έπρεπε να αναγνωρισθεί ο ενεργητικός ρόλος της υποκειμενικότητας στην ιστορία.

Η θέση του Lukacs για την τέχνη και τον σοσιαλιστικό ρεαλισμό 14

- Ο φιλόσοφος ισχυρίζεται ότι η αισθητική σε αντίθεση με άλλα κοινωνικά προϊόντα όπως π.χ η επιστήμη, παραμένει ανθρωποποιημένη. Αυτό σημαίνει ότι δεν παρουσιάζεται ως ανεξάρτητη από τις ανθρώπινες επιθυμίες ή την υποκειμενικότητα. Η αισθητική παραμένει ανθρωποποιημένη όσο η τέχνη παρουσιάζει την πραγματικότητα με την μορφή της εσωτερικής εμπειρίας¹⁶. Σύμφωνα με αυτή τη θεωρία της τέχνη ως μέσο της αντανάκλασης, την οποία ο Lukacs δανείζεται από τον Lenin, ο σκοπός ενός έργου τέχνης είναι να παρουσιάσει ικανοποιητικά ολόκληρο τον κόσμο της ανθρωπότητας από μια συγκεκριμένη οπτική γωνία. Ένα επιτυχημένο έργο τέχνης, με τους όρους που ανέφερα πιο πάνω, είναι ένα έργο ωραίο για τον Lukacs.

Η θέση του Λυκάου για την τέχνη και τον σοσιαλιστικό ρεαλισμό 15

- Είναι αυτό το οποίο θα καταφέρει να μεταλλάξει, μέσω της «κάθαρσης», το άτομο σε ένα άτομο ως σύνολο που κατακτά την αίσθηση της αυτοσυνείδησης.
- Η καλλιτεχνική αντανάκλαση της πραγματικότητας, είναι η αντανάκλαση αυτού που έχει ήδη αντανάκλασθεί και διαπεραστεί από τη φαντασία του καλλιτέχνη. Έτσι η καλλιτεχνική αλήθεια είναι «η αλήθεια της αυτοσυνείδησης για το ανθρώπινο είδος», δηλαδή μια μορφή υπέρβασης της αλλοτρίωσης.

3. Η θεωρητική διαμάχη μεταξύ Lukacs και Brecht

Η θεωρητική διαμάχη μεταξύ Lukacs και Brecht 1

- Στο κέντρο του μαρξισμού σημειώθηκε μια από τις σημαντικότερες δημόσιες συζητήσεις του 20ου αιώνα μεταξύ του Lukacs και του Brecht. Η διαφωνία αυτή ήταν συγκεντρωμένη στο να ανακαλύψει εάν υπάρχει συσχετισμός μεταξύ της πολιτικής πρακτικής και της αισθητικής θεωρίας στα διάφορα λογοτεχνικά ρεύματα. Η δημόσια συζήτηση αυτή επικεντρώνεται στις σχετικές αξίες του μοντερνισμού και του ρεαλισμού και συμπεριέλαβε ερωτήματα σχετικά με το ρόλο του μοντερνισμού (ειδικά του εξπρεσιονισμού) και την παράλληλη ανάπτυξη του φασισμού.

Η θεωρητική διαμάχη μεταξύ Lukacs και Brecht 2

- Σε αυτό το σημείο κρίνω απαραίτητο να προχωρήσω σε μια διάκριση που αφορά τους θεωρητικούς του μαρξισμού. Είναι εκείνοι οι οποίοι μένουν πιστοί στα γραπτά των Marx, Engels και Lenin ενώ παράλληλα αποδέχονται τον ρόλο του Κομμουνιστικού Κόμματος σε διάφορους τομείς. Από την άλλη, οι θεωρητικοί που ανήκουν στην δεύτερη κατηγορία παρόλο που στηρίζονται σε γραπτά των Marx και Engels, δεν ερμηνεύουν τα ίδια τους τα γραπτά με τρόπο δογματικό και επιπλέον δεν αποδέχονται την πλήρη κυριαρχία του Κομμουνιστικού Κόμματος. Ωστόσο ειδικά σε ό,τι αφορά τη μαρξιστική λογοτεχνική κριτική διακρίνουμε σε εκείνους που αποδέχονται τον μαρξιστικό κανόνα ως απόλυτη αλήθεια και σε εκείνους που τον χρησιμοποιούν ως πηγή έμπνευσης. Με αυτούς τους όρους ο Lukacs αποτελεί έναν γνήσιο μαρξιστή που δεν επέκρινε ποτέ τον Marx ή Engels ή τον Lenin ή το ΚΚΣΕ. Το έργο του όμως διέπουν και άλλα στοιχεία.

Η θεωρητική διαμάχη μεταξύ Lukacs και Brecht 3

- Από την άλλη πλευρά ο Brecht θεωρείται μαρξιστής της δεύτερης κατηγορίας, επηρεάστηκε από την μαρξιστική θεωρία και έψαξε τρόπους να εκφραστεί καλλιτεχνικά μέσα και έξω από αυτήν. Γεννήθηκε το 1898 στο Augsburg της Βαυαρίας και πέθανε το 1956 στο Βερολίνο. Ήταν Γερμανός δραματουργός σκηνοθέτης και ποιητής του 20ου αιώνα. Θεωρείται ο πατέρας του επικού θεάτρου (Episches Theater) στη Γερμανία. Τα έργα του επαναστατικά, αντιεξουσιαστικά. Αρχικά, τα έργα του χαρακτηρίζονταν από πνεύμα καταδίκης του πολέμου και του μιλιταρισμού, ενώ στη συνέχεια παρατηρείται μια αποφασιστική στροφή στη σκέψη και τη ζωή του, που εμπνέεται από τη μαρξιστική φιλοσοφία. Δημιούργησε μια νέα θεωρία του θεάτρου, «επικό θέατρο», όπου ένα θεατρικό έργο δεν πρέπει να προκαλεί στον θεατή συναισθηματική ταύτιση με την δράση-πλοκή, αλλά αντίθετα πρέπει να προκαλεί λογικό αυτό-στοχασμό και κριτική ματιά για τα γεγονότα που λαμβάνουν χώρα στην σκηνή.

• Η φερόμενη ως διαμάχη μεταξύ Lukacs και Brecht δεν είναι μια διαμάχη μεταξύ δυο εκ διαμέτρου αντίθετων στρατοπέδων. Το περιοδικό Das Wort είναι περιοδικό δημοκρατικό, επαναστατικό και μαρξιστικό καλλιπώνος

Η θεωρητική διαμάχη μεταξύ Lukacs και Brecht 4

- Η φερόμενη ως διαμάχη μεταξύ Lukacs και Brecht δεν είναι μια διαμάχη μεταξύ δυο εκ διαμέτρου αντίθετων στρατοπέδων. Το περιοδικό *Das Wort*, ένα περιοδικό δημοσιευμένο από και για Γερμανούς καλλιτέχνες και θεωρητικούς σε εξορία στη Μόσχα, φιλοξένησε την συζήτηση και έγινε το μέσο για τα περισσότερα από τα άρθρα που αφορούν την διαμάχη αυτή. Ο Brecht, όμως, δεν δημοσίευσε ποτέ τα δοκίμιά του εκεί.
- Η συζήτηση μεταξύ των δύο έχει δυο κύριους άξονες. Στοχάζονται πάνω στον οντολογικό χαρακτήρα του αισθητικού αποτελέσματος και κατόπιν στα χαρακτηριστικά της κλασικής αστικής και σοσιαλιστικής τέχνης. Η συζήτηση ολοκληρώνεται με τον επαναπροσδιορισμό της έννοιας του ρεαλισμού από την πλευρά του Brecht.
- Ο Brecht παραδέχεται πως κάποια έργα του Lukacs είναι εξαιρετικά ενδιαφέροντα. Από την άλλη, αυτό που παρατηρεί ο Brecht είναι ότι «το στοιχείο εκείνο της συνθηκολόγησης, της ουτοπικής και ιδεαλιστικής στιγμής υποκρύπτεται στο έργο του Lukacs».

Η θεωρητική διαμάχη μεταξύ Lukacs και Brecht 5

- Αυτός είναι και ο λόγος που ο Brecht πιστεύει πως ο Ούγγρος φιλόσοφος ανησυχεί περισσότερο για την αισθητική απόλαυση που προκύπτει από ένα έργο τέχνης παρά για την κοινωνική πρόοδο μέσω του αγώνα²⁰. Τον Lukacs τον ενοχλούσαν οι καινοτομίες του Brecht. Υποστήριζε πως ο γερμανός καλλιτέχνης απομακρύνονταν πολύ από αυτό που ο ίδιος ο Lukacs είχε διατυπώσει ως πολιτισμική συνέχεια. Απομακρύνονταν πολύ από την παράδοση που είχε διατυπωθεί στα κείμενα του Αριστοτέλη και είχαν υλοποιήσει οι μεγάλοι αστοί μυθιστοριογράφοι. Κατηγορεί τον Brecht ως φορμαλιστή. Ο Brecht διαφωνούσε ανοιχτά με αυτήν την πολιτισμική συνέχεια. Απορρίπτει με όρους κοινωνικής αλλαγής τους παραδοσιακούς αστούς συγγραφείς και υποστηρίζει πως τα γραπτά τους είναι ελαχίστης σημασίας σε σχέση με τους σύγχρονους κοινωνικούς αγώνες.

Η θεωρητική διαμάχη μεταξύ Lukacs και Brecht 6

- Παράλληλα απορρίπτει και τις φορμαλιστικές απομιμήσεις των έργων αυτών, τις οποίες χαρακτηρίζει ως μη καινοτόμες. Πίστευε πως η συνέχεια αυτή ήταν μια συμμαχία πολιτική με την προοδευτική αστική τάξη. Σε αυτό το σημείο ο Brecht κάνει μια προσπάθεια να δώσει έναν διαφορετικό ορισμό του ρεαλισμού από αυτόν που αρχικά είχε προτείνει ο Lukacs. Προσπαθεί να διατυπώσει έναν πιο παραγωγικό όρο του ρεαλισμού ο οποίος είναι ζήτημα όχι μόνο λογοτεχνικό αλλά και φιλοσοφικό και πολιτικό, προτείνει να κατανοηθεί ως ένα ζήτημα γενικότερου ανθρώπινου ενδιαφέροντος.

Η θεωρητική διαμάχη μεταξύ Lukacs και Brecht 7

- Η έννοια ρεαλισμός μπορεί να κατανοηθεί, σύμφωνα με τον Brecht, μόνο με την σύνδεσή της με την έννοια της λαϊκότητας (popularity). Ό,τι λαϊκό για τον Brecht είναι άρρηκτα συνδεδεμένο με τις μάζες. Είναι όλη εκείνη η σύνολη εμπειρία του ανθρώπου. Κατά την περίοδο του καπιταλισμού βλέπει τον άνθρωπο ως «υποκείμενο της πολιτικής και όχι ως αντικείμενο» γι' αυτό και η έννοια αυτή, της λαϊκότητας, είναι συνυφασμένη με την κοινωνική αλλαγή και την πρόοδο. Ο ρεαλισμός, διατείνεται ο Brecht, απευθύνεται στον άνθρωπο-πολίτη και έχει σκοπό αυτόν. Θα πρέπει, δηλαδή, να αποτελέσει το μέσο για την αφύπνιση του ανθρώπου στο πνεύμα της κοινωνικής αλλαγής. Ρεαλιστικό για τον Brecht είναι εκείνο που αποκαλύπτει τους κοινωνικούς συσχετισμούς και αποτυπώνει τις αληθινές απόψεις των κυρίαρχων.

Η θεωρητική διαμάχη μεταξύ Lukacs και Brecht 8

- Πρέπει, ακόμη, να αποκαλύπτει εκείνο που είναι πάντα με το μέρος του προοδευτικού τμήματος της κοινωνίας, με το μέρος της τάξης που αντιμετωπίζει καθημερινά τις αντιξοότητες. Ο Brecht αποσυνδέει με δεξιοτεχνία τον ρεαλισμό από τον φορμαλισμό, γιατί κατά τη γνώμη του ο ρεαλισμός δεν είναι απλά ζήτημα μορφής. Πιστεύει ότι το να συνδέουμε τον ρεαλισμό με τον φορμαλισμό καταλήγουμε να έχουμε έναν σκέτο περιεχομενισμό, ένα περιεχόμενο εγκλωβισμένο μέσα στη μορφή. Αυτή η αξίωση, όπως παρατηρεί, δεν είναι καθόλου μαρξιστική.

Η θεωρητική διαμάχη μεταξύ Lukacs και Brecht 9

- Η πιο σημαντική διαφορά μεταξύ του Lukacs και του Brecht επικεντρώνεται στον ιδεαλισμό του Lukacs. Για τον Brecht το λογοτεχνικό έργο δεν είναι ένα αυτογενές όλον που θα καταφέρει να ξεπεράσει την αλλοτρίωση της συνείδησης. Ο Brecht απομακρυσμένος από την θεωρία της αντανάκλασης, ξέκοβε από ην αριστοτελική μέθεξη του θεατή η οποία με την σειρά της θα οδηγούσε στην αριστοτελική κάθαρση. Ο Brecht είναι ο δημιουργός και υποστηρικτής της μεθόδου της αποστασιοποίησης. Πίστευε ότι η εμπειρία μια κλιμακούμενης κάθαρσης του συναισθήματος άφηνε στο κοινό μια αίσθηση εφησυχασμού.
- Αντίθετα, ήθελε το κοινό του να χρησιμοποιεί αυτή την κριτική οπτική για να εντοπίζει τις κοινωνικές αρρώστιες στον κόσμο και να μπορεί να κινηθεί από το θέατρο μπροστά στην αλλαγή.

4. Συμπεράσματα

Συμπεράσματα 1

- Κάποιοι αναλυτές θεωρούν πως η θεωρητική διαμάχη μεταξύ του Lukacs και του Brecht αποτυπώνει απόψεις εκ διαμέτρου αντίθετες. Κάποιοι άλλοι αναλυτές θεωρούν πως οι απόψεις που διατύπωσαν οι δύο θεωρητικοί είναι συμπληρωματικές. Από όσα ανέπτυξα σε αυτήν την εργασία, καταλήγω στο συμπέρασμα πως καμία από τις δύο αυτές θέσεις δεν αναδεικνύει την ουσία της διαμάχης αυτής πλήρως. Όπως έδειξα νωρίτερα οι Lukacs και Brecht μοιράζονται κοινές απόψεις για κάποια ζητήματα της μαρξιστικής αισθητικής και της αισθητικής θεωρίας γενικότερα, αυτό όμως θα με απασχολήσει λίγο. Η μεταξύ τους διαλεκτική, για ζητήματα που δεν μοιράζονται τις ίδιες απόψεις, αυτά για τα οποία συζήτησαν και αυτά τα οποία αποτυπώνονται στα γραπτά τους δοκίμια, είναι αυτή που θα με απασχολήσει.

Συμπεράσματα 2

- Ως ένα κριτικός του καπιταλισμού από μια ουμανιστική και αισθητική σκοπιά ο Lukacs δέχτηκε την κριτική του Brecht. Ο Brecht παρατήρησε πως στο έργο του Lukacs κυριαρχεί η έλλειψη ενδιαφέροντος στο να χρησιμοποιηθεί η λογοτεχνία άμεσα με στόχο την κοινωνική αλλαγή. Όπου ο Lukacs επέμεινε στην ανάγκη να αξιοποιηθεί η λογοτεχνία σαν μια έκφραση της ολότητας της ανθρώπινης εμπειρίας ως μεμονωμένη και όπως εκτείνεται στην εξέλιξη της ιστορίας, ο Brecht αποζητούσε την άμεση συμβολή της λογοτεχνίας στην κοινωνικο-πολιτική αλλαγή. Ο Lukacs βλέπει τα κλασικά έργα των αστών του ρεαλισμού ως τα πρότυπα του σοσιαλιστικού ρεαλισμού που παρέχουν μια αληθή και συνεπή απόδοση της ανθρώπινης πραγματικότητας και σημειώνει πως τα έργα αυτά κατά την εξέλιξη της ιστορίας θα οδηγήσουν στον σοσιαλισμό.

Συμπεράσματα 3

- Η πρόταση του Brecht για το επικό διδακτικό θέατρο έχει ως στόχο την αποφυγή της παραίσθησης και έχει ως μέσο του την αποστασιοποίηση. Αυτό που επιθυμεί ο Brecht είναι να δώσει το κίνητρο για να αφυπνισθούν οι μάζες. Ο γερμανός καλλιτέχνης χρησιμοποιεί νέα μέσα, θέλει να θέσει σε κίνηση τον κινηματογράφο, το ραδιόφωνο και να απομακρυνθεί από την παραδοσιακή τέχνη. Ο Lukacs με τη σειρά του θεωρεί την avant-garde τέχνη παρηκμασμένη και τον εξπρεσιονισμό του Brecht άλογο. Τέλος, ο γερμανός σκηνοθέτης ως υποστηρικτής του μοντερνισμού πιστεύει πως η θεωρία του Lukacs είναι ιδεαλιστική και ουτοπική.

Συμπεράσματα 4

- Συμπερασματικά, κάτω από το πρίσμα της μαρξιστικής αισθητικής οι δύο αυτοί στοχαστές έχουν, πράγματι, συμπληρωματικές απόψεις. Ο όρος σοσιαλιστικός ρεαλισμός χρωστά σε αυτούς την ολοκλήρωσή του. Ο Lukacs αναλαμβάνει να θεμελιώσει την ουσία του αισθητικού αυτού μέσου, ενώ ο Brecht έχει έρθει πολύ κοντά στο προσδοκώμενο αισθητικό αποτέλεσμα.
- Κανένας από τους δυο αυτούς στοχαστές δεν μένει, τελικά πιστός στην μαρξιστική αισθητική. Στο έργο του Lukacs αποτυπώνονται επιρροές από τον Weber, τον Hegel, τον Kant, που το καθιστούν εν μέρει ιδεαλιστικό. Ο Brecht από την άλλη μένει πιστός στον μοντερνισμό, τα νέα μέσα και τον αριστερό εξπρεσιονισμό, αδιαφορώντας για το επίσημο αισθητικό είδος της σοβιετικής ένωσης. Αν τώρα στοχαστούμε σε ένα γενικότερο πλαίσιο της αισθητικής, η διαμάχη μεταξύ Lukacs και Brecht δεν φαίνεται γόνιμη.

Συμπεράσματα 5

- Χωρίς το ειδικότερο πλαίσιο της μαρξιστικής αισθητικής να τους περικλείει οι Lukacs και Brecht είχαν τόσο διαφορετικές απόψεις στο βαθμό που να καθίσταται σαφές πως ασχολήθηκαν με τελείως διαφορετικά αντικείμενα. Δηλαδή ενώ η διαλεκτική τους υπό το πρίσμα της μαρξιστικής αισθητικής, παρά τις διαφορές τους, είναι γόνιμη, σε ένα γενικότερο πλαίσιο αισθητικής θεωρίας οι διαφορές τους είναι εξαιρετικά μεγεθυμένες. Είναι αδύνατο να αναλύσει κανείς μια αισθητική θεωρία χωρίς κάποια μνεία στο αισθητικό είδος ή στο αισθητικό αποτέλεσμα και αντίστροφα. Το αισθητικό είδος και το αισθητικό αποτέλεσμα είναι άρρηκτα συνδεδεμένα μεταξύ τους.

Συμπεράσματα 6

- Υπό το πρίσμα της γενικότερης αισθητικής θεωρίας ο Lukacs και ο Brecht δεν θα ήταν δυνατό να συμφωνήσουν ή να διαφωνήσουν για κάτι. Ο Lukacs ενδιαφερόταν μόνο για το αισθητικό είδος, την αισθητική απόλαυση και την πολιτισμική συνέχεια με όρους αισθητικής, και πίστευε πως η κοινωνική αλλαγή θα επιτευχθεί με την εξέλιξη της ιστορίας. Από την άλλη τον Brecht τον ενδιέφερε η άμεση κοινωνική αλλαγή με όρους πολιτικούς και τα μέσα που χρησιμοποίησε ή τα μέσα που ο ίδιος θεώρησε κατάλληλα ποικίλουν.
- Η διαμάχη μεταξύ Lukacs και Brecht είναι υπαρκτή και εγείρει διάφορα ερωτήματα στο πλαίσιο της μαρξιστικής αισθητικής. Από την άλλη η διαλεκτική που αφορά ζητήματα που αναφέρθηκαν παραπάνω στο πλαίσιο μιας γενικής αισθητικής θεωρίας, είναι αν όχι άτοπη, στείρα.

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΕΙΟ
ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ
ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ

5. Βιβλιογραφία

Βιβλιογραφία 1

- Εισαγωγή στην αισθητική, Lukács Georg, Μεταφραστής: Κ. Λ., 1964, Εποχές Τεύχος 17, σ. 46-50
- Αισθητική, Μαρξιστική-Λενινιστική, Ακαδημία Τεχνών ΕΣΣΔ, Ινστιτούτο Φιλοσοφίας, Ινστιτούτο Ιστορίας των Τεχνών, Θεώρηση: Μάρκος Αυγέρης, Μετάφραση: Ε.Μουρούζη, Φιλοσοφική Σκέψη, Αθήνα, 1962
- Μελέτες για τον Ευρωπαϊκό Ρεαλισμό, Γ.Λούκατς, Μετάφραση από τα αγγλικά: Τίτος Πατρίκιος, Εκδοτικό Ινστιτούτο Αθηνών, Αθήνα, 1957
- Aesthetics and Politics, Ernst Bloch, Georg Lukacs, Bertolt Brecht, Walter Benjamin, Theodor Adorno, Afterword: Fredric Jameson, Verso, London, 1980

Βιβλιογραφία 2

- Theory of the Novel, G. Lukacs, Translation from German: Anna Bostock, The Merlin Press, London, 1971
- Stanford Encyclopedia of Philosophy, Georg Lukacs
- Σύγχρονη Κοινωνική Θεωρία, από τον Πάρσονς στον Χάμπερμας, Ian Craib, Επιμέλεια: Παντελής Ε. Λέκκας, Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα, 2008
- Essays on Realism, G. Lukacs, Edited by Rodney Livingstone
- Gesammelte Werke, G. Lukacs, Darmstad: Luchterhand, 1968-1981 (GW)
- Encyclopedia of Literature and Politics, Edited by M. Keith Booker, Vol.I, Greenwood Press, Westport, 2005

Βιβλιογραφία 3

- *Τέχνη και Ριζοσπαστικότητα, Λούκατς, Χάιντεγγερ, Αντόρνο, Ferenc, F & K. Ziarek, μτφ. Γ. Λυκιαρδόπουλος, Ύψιλον/βιβλία, Αθήνα, 2006*
- Georg Lukacs, *From Romanticism to Bolshevism, Michael Löwy, Translated by Patrick Camiller, NLB, London, 1979*
- *Soul and Form, G. Lukacs, Translated by Anna Bostock, The MIT Press, Cambridge Massachusetts, 1974*
- *The Meaning of Contemporary Realism, G. Lukacs and 'The Popular and the Realistic', Bertlot Brecht, Brooker, Peter, Ed. Modernism/Postmodernism. New York: Longman, 1992*
- *G. Lukacs Writings, The Georg Lukacs Internet Archive*

Σημείωμα Αναφοράς

Copyright Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, Γιώργος Ζωγραφίδης.
«Αισθητική και Πολιτική. Ο Georg Lukacs και η διαμάχη του με τον Bertol
Brecht». Έκδοση: 1.0. Θεσσαλονίκη 2014. Διαθέσιμο από τη δικτυακή
διεύθυνση: <https://opencourses.auth.gr/courses/OCRS454/>.

Σημείωμα Αδειοδότησης

Το παρόν υλικό διατίθεται με τους όρους της άδειας χρήσης Creative Commons Αναφορά - Μη Εμπορική Χρήση - Όχι Παράγωγα Έργα 4.0 [1] ή μεταγενέστερη, Διεθνής Έκδοση. Εξαιρούνται τα αυτοτελή έργα τρίτων π.χ. φωτογραφίες, διαγράμματα κ.λ.π., τα οποία εμπεριέχονται σε αυτό και τα οποία αναφέρονται μαζί με τους όρους χρήσης τους στο «Σημείωμα Χρήσης Έργων Τρίτων».

Ο δικαιούχος μπορεί να παρέχει στον αδειοδόχο ξεχωριστή άδεια να χρησιμοποιεί το έργο για εμπορική χρήση, εφόσον αυτό του ζητηθεί.

Ως **Μη Εμπορική** ορίζεται η χρήση:

- που δεν περιλαμβάνει άμεσο ή έμμεσο οικονομικό όφελος από την χρήση του έργου, για το διανομέα του έργου και αδειοδόχο
- που δεν περιλαμβάνει οικονομική συναλλαγή ως προϋπόθεση για τη χρήση ή πρόσβαση στο έργο
- που δεν προσπορίζει στο διανομέα του έργου και αδειοδόχο έμμεσο οικονομικό όφελος (π.χ. διαφημίσεις) από την προβολή του έργου σε διαδικτυακό τόπο

[1] <http://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/>

Τέλος ενότητας

Επεξεργασία: Ματίνα-Ιωάννα Κυριαζοπούλου

Θεσσαλονίκη, 14.02.2014

Ευρωπαϊκή Ένωση
Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ
ΕΙΔΙΚΗ ΥΠΗΡΕΣΙΑ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ

Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης

ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ